Wikipedia

Slovakki

Slovakki (*slovenčina, slovenský jazyk*) on länsislaavilaiseen kieliryhmään kuuluva indoeurooppalainen kieli. Sitä puhutaan lähinnä Slovakiassa (noin 5 miljoonaa puhujaa) ja lisäksi muun muassa Yhdysvalloissa (yli 800 000) ja Tšekissä (183 749).

Slovakin kieli on läheistä sukua muun muassa tšekille, puolalle ja sorbille. Erityisen lähellä se on tšekin kieltä; molempien kielten puhujat kykenevät yleensä ymmärtämään toisiaan hyvin, mihin vaikutti aikanaan erityisesti Tšekkoslovakian valtio, jossa ihmiset puhuivat aina omaa kieltään ja tulivat ymmärretyksi. Kaikkein nuorimmalle sukupolvelle, joka ei ole kokenut yhteistä Tšekkoslovakian aikaa, toisen kielen ymmärtäminen saattaa olla hieman hankalampaa.

Jyväskylän yliopisto on ollut 1970-luvun lopulta lähtien ainoa pohjoismainen yliopisto, jossa on voinut opiskella slovakkia.

Slovakki	
Oma nimi	slovenčina, slovenský jazyk
Tiedot	
Alue	Slovakia Tšekki
Virallinen kieli	Slovakia Vojvodina Euroopan unioni
Puhujia	6 miljoonaa
Sija	ei sadan suurimman joukossa
Kirjaimisto	latinalainen
Kielenhuolto	Slovakian tiedeakatemia [1]
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	indoeurooppalaiset kielet
Kieliryhmä	slaavilaiset kielet länsislaavilaiset kielet
Kielikoodit	
ISO 639-1	sk
ISO 639-2	slo (T), slk (B)
ISO 639-3	slk (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=slk)

Ohje

Sisällysluettelo

Historia

Slaavit saapuivat Karpaattien altaaseen ja nykyisen Slovakian alueelle noin vuonna 500. Unkarilaisten maahantulon jälkeen slovakkien yhteys eteläslaaveihin ja tšekkeihin katkesi, ja slovakin kieli alkoi eriytyä. Yhteydet tšekkiin jatkuivat ja vahvistuivat kuitenkin Prahan yliopiston perustamisen jälkeen (1348). Tšekkiläisellä Králicen raamatulla (1593) oli suuri merkitys, sillä protestantit käyttivät sitä Raamattunaan.

Anton Bernolák ja Ľudovít Štúr alkoivat kehittää slovakin kirjakieltä 1700-luvun loppupuolella. Bernolák kehitti ensimmäisen slovakin kirjakielen länsislovakin murteiden pohjalta, mutta yritys epäonnistui. Štúrin keskislovakin murteiden pohjalle rakentuva kirjakieli pohjautui 1846 ilmestyneeseen slovakin kielioppiin *Nauka reči Slovenskej*. Samaan aikaan oli myös yrityksiä luoda tšekille ja slovakille yhteinen kirjakieli.

Štúrin kielimuoto löi kuitenkin itsensä läpi ja on myös nykyslovakin pohjana. Samo Czambel julkaisi 1902 slovakin kielen oikeinkirjoitusoppaan, joka on käytännössä voimassa nykyäänkin.

Tšekkoslovakian valtion muodostamisen jälkeen (1918) slovakki altistui vahvalle tšekkivaikutukselle. Sotien välisenä aikana korostettiin kielten samankaltaisuutta, ja ”tšekkoslovakin” kielen käsite yleistyi jälleen. Tšekkiläistäminen päättyi vasta toisen maailmansodan jälkeen.

Tšekkoslovakian jakaannuttua vuonna 1993 Slovakiaksi ja Tšekiksi slovakista tuli Slovakian ainoa virallinen kieli.

Murteet

Päämurteita on kolme: länsi-, keski ja itäslovakki. Tšekin puhujat pystyvät ymmärtämään läntisiä ja keskisiä murteita helpohkosti. Kirjoitetun ja puhutun kielen ero ei ole niin suuri kuin tšekissä. Kirjakieli perustuu etupäässä keskislovakialaisiin murteisiin. Näistä ovat peräisin slovakin kirjakielen ns. synkooppilaki, joka ei salli kahta pitkää vokaalia (diftongit lasketaan pitkiksi vokaaleiksi) peräkkäisissä tavuissa, sekä ä-kirjain, jota ei esiinny missään muussa slaavilaisessa kielessä. (Suurin osa slovakeista ääntää kirjaimen tavallisena e:nä; ä-murteet ovat vähemmistössä.) Länsislovakialaisten murteiden vokaalijärjestelmä muistuttaa paljon tšekkiä: "valkoinen" on sekä tšekiksi että länsislovakiksi *bílý*, mutta slovakin kirjakielellä *biely* (huomaa, että diftongin *ie* perässä tulevassa tavussa on lyhyt y!). Itäslovakialaisissa murteissa puolestaan ei ole lyhyiden ja pitkien vokaalien eroa lainkaan.

Äänteet ja oikeinkirjoitus

Slovakkia kirjoitetaan latinalaisin kirjaimin, joiden apuna käytetään monia diakriittisiä merkkejä. Niiden paljous voi oudoksuttaa kieltä osaamatonta, mutta todellisuudessa slovakin oikeinkirjoitus on poikkeuksellisen johdonmukainen, sillä se noudattaa melko tarkasti kielen fonologiaa ja lähes jokaista äännettä vastaa oma kirjaimensa.

Ääntämistä helpottaa myös se, että sanan pääpaino on aina ensimmäisellä tavulla, toisin kuin esimerkiksi puolassa tai venäjässä.

kirjain	IPA	huomautus	esim.
a	a		ahoj 'hei' (tervehdyksenä)
á	aː	pitkä *a*	áno 'kyllä'
ä	æ, ɛ	virallisesti äännetään kuten suomen *ä*, mutta puhekielessä äännetään usein *e*:nä	mäso 'liha'
b	b		brat 'veli'
c	t͡s	*ts*	cesta 'matka'
č	t͡ʂ	*tš*	prečo 'miksi'
d	d		dobre 'hyvin'
ď	ɟ	liudentunut *d*, "dj"	meď 'kupari'
dz	d͡z	*c*:n soinnillinen vastine	Dzurilla
dž	d͡ʐ	*č*:n soinnillinen vastine, vrt. engl. *John*	džez 'jazz'
e	ɛ		energia
é	ɛː	pitkä *e*	druhé 'toinen (2.)'
f	f		farba 'väri'
g	g		gitara 'kitara'
h	ɦ		herec 'näyttelijä'
ch	x	kova *h*, vrt. saks. *hoch*	chlapec 'poika'
i	ɪ		internát 'asuntola'
í	iː	pitkä *i*	víno 'viini'
j	j		ja 'minä'
k	k		káva 'kahvi'
l	l, l̩		lampa 'lamppu'
ĺ	l̩ː	pitkä *l*, jolla on tavun sisällä vokaalin funktio	vĺča 'sudenpentu'
ľ	lʲ	liudentunut *l*, "lj"	ľad 'jää'
m	m		mama 'mamma'
n	n		noc 'yö'
ň	nʲ	liudentunut *n*, "nj"	deň 'päivä'
o	ɔ		otec 'isä'
ó	ɔː	pitkä *o*	óda 'oodi'
ô	u̯o	kuin suomen *uo*-diftongi	stôl 'pöytä'
p	p		pán 'herra'
q	k͡v	käytetään vain vierassanoissa	aqua
r	r, r̩		ráno 'aamu'
ŕ	r̩ː	pitkä *r*, jolla on tavun sisällä vokaalin funktio	vŕba 'paju'
s	s		syn 'poika'
š	ʂ	"suhu-s"	náš 'meidän'
t	t		tmavý 'pimeä'
ť	c	liudentunut *t*, "tj"	ťažký 'painava'
u	u		ucho 'korva'
ú	uː	pitkä *u*	úmysel 'tarkoitus'
v	v		voda 'vesi'
w	v	käytetään vain vierassanoissa	whiskey
x	k͡s	käytetään vain vierassanoissa	xerox
y	ɪ	kova *i*, vastaa suomen *i*:tä	ty 'sinä'

ý	iː	pitkä kova *i*	veľký 'suuri'
z	z	soinnillinen *s*	zábavný 'huvittava'
ž	ʐ	soinnillinen suhu-s, vrt. ransk. *Jean*	žena 'nainen'

Vokaalit

Slovakissa erotetaan pitkät ja lyhyet vokaalit. Pitkät vokaalit merkitään akuutilla (´): á, é, í, ó, ú ja ý.

Slovakki tuntee lisäksi neljä diftongia: ia, ie, iu ja ô (vastaa suomen *uo*:ta). Ääntämyksessä voidaan erottaa myös *au*-, *eu*- ja *ou*-diftongit, jotka kirjoitettuna esiintyvät muodossa av, ev ja ov.

Ns. kovaa *e*-äännettä merkitään ä-kirjaimella. Sitä käytetään vain sanan sisässä b:n, m:n, p:n ja v:n jäljessä. Tavallinen *e/é* on pehmeä, mikä tarkoittaa sitä, että sen edellä oleva konsonantti liudentuu (pehmenee eli palataalistuu). Samoin käyttäytyy i, jonka kova vastine on y. Näin esimerkiksi sana *deti* 'lapset' lausutaan suunnilleen *djetji*.

Slovakissa on niin sanottu synkooppilaki, jonka mukaan kahdessa vierekkäisessä tavussa ei voi olla kahta pitkää vokaalia, muutamia lainasanoja lukuun ottamatta. Myös diftongit luetaan pitkiksi vokaaleiksi.

Konsonantit

Slovakki on fonologisesti runsaskonsonanttinen kieli: siinä on 5 vokaalia ja 27 konsonanttifoneemia (suomessa on 8 vokaalia ja 13-16 konsonanttia).

Slovakissa myös konsonantit (*l* ja *r*) voivat muodostaa tavun, ja siksi slovakissa on sanoja, joissa ei ole yhtäkään vokaalia, esimerkiksi *vlk* 'susi', *vrch* 'vuori'. Myös niillä on pitkä vastine *ĺ* ja *ŕ*, esim. *vŕba* 'paju', *vĺča* 'sudenpentu'.

Dentaaleilla *d*, *t*, *n* ja *l* on liudentuneet vastineet *ď*, *ť*, *ň* ja *ľ*. Suhuäänteet *č*, *dž*, *š* ja *ž* sekä *j* luetaan aina liudentuneiksi.

Kuten tšekissä, myös slovakissa alkuperäinen slaavilainen *g* on muuttunut *h*:ksi kuten esimerkiksi ukrainassa - molemmissa kielissä *hra* 'peli', puolaksi *gra*, venäjäksi *igra*. Slovakissa muutos ei ole kuitenkaan ollut niin ehdoton ja poikkeukseton kuin tšekissä, jossa *g* on käytössä yksinomaan lainasanoissa: viereisen soinnillisen konsonantin vaikutuksesta alkuperäinen *g* on säilynyt mm. sanassa *mozog* 'aivot', vrt. ven. *mozg*, puolan *mózg*, tšekissä sana on muodossa *mozek*.

Slovakista puuttuu tšekin vahvasti palatalisoitunut *r*-äänne, ř. Esimerkiksi nimeä *Jiří* vastaa slovakissa *Juraj*. Toisaalta slovakissa tehdään ero liudentuneen ja liudentumattoman *l*-konsonantin välille, joka on tšekistä hävinnyt.

Sanasto

Sanastoltaan slovakki on hyvin lähellä tšekkiä. Perussanasto taas on yhteistä lähes kaikille slaavilaisille kielille (ks. esim. lukusanat alla). Tšekin kielen vahvan kirjallisen tradition vuoksi tšekkiläistä lainasanastoa on paljon, myös niin sanottuja käännöslainoja. Lainasanastoa on runsaasti myös latinasta ja saksasta, jonkin verran unkarista ja romaniasta. Toisin kuin tšekissä, slovakin kielen uudistamisessa on kiinnitetty huomiota omaperäisyyteen luomalla neologismeja muun muassa murresanojen avulla.

Numerot yhdestä kymmeneen:

1. jeden
2. dva
3. tri
4. štyri
5. päť
6. šesť
7. sedem
8. osem
9. deväť
10. desať

Esimerkkejä

Som ešte stále študentka. Študujem v Bratislave medicínu. - Olen edelleen opiskelija(tar). Opiskelen lääketiedettä Bratislavassa.
Prepáčte, nejem ani rybu ani mäso. Som vegetarián. - Anteeksi, en syö kalaa enkä lihaa. Olen vegetaristi.
Ideme na Slovensko. - Menemme Slovakiaan.

Lähteet

1. Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra (http://www.juls.savba.sk/) Slovenská akadémia vied. Viitattu 3.3.2012.

Aiheesta muualla

- Ethnologue (http://www.ethnologue.com/web.asp), josta löytyy kielten luokitus

Slaavilaiset kielet

bosnia | bulgaria | kašubi | kroatia | makedonia | montenegro | polabi | puola | ruteeni | serbia | serbokroatia | slovakki | sloveeni | slovintsi | sorbi | tšekki | ukraina | valkovenäjä | venäjä

Euroopan unionin viralliset kielet

bulgaria · englanti · espanja · hollanti · iiri · italia · kreikka · kroatia · latvia · liettua · malta · portugali · puola · ranska · romania · ruotsi · saksa · slovakki · sloveeni · suomi · tanska · tšekki · unkari · viro